

דרוש

בס"ד

פרשת ויגש, תשע"ח, מספר 1250

שמא "נפרצה ברית השבטים" – על צערו של יעקב וסירובו להתנחם

יוסף אלישע

על פי פרשנות דרשנית זו, אין כאן בקשה למות, אלא להפך, יש כאן טיוב המצב, צמצום הרע, וההשתמעות היא: הייתי אמור למות פעמיים, בעולם הזה ובבא, אבל כעת אמות רק הפעם, פעם אחת, בעולם הזה, כדרך כל הארץ, ולא יותר. עולם הבא שלי מובטח משום שהגשמתו את ייעודי כאן. לא זו בלבד, אלא אף זו: ה"אור החיים" הקדוש פירש, כי יעקב אבינו לא הסתפק בידעה כי בנו חי ברמה הפיזית, שהרי כשם שצדיקים במיתתם קרויים חיים, אף רשעים בחייהם קרויים מתים (ברכות יח ע"א). יעקב ייחל, אפוא, לראות פניו של יוסף, לא רק במובן הפיזי, אלא אף לתהות על קנקנו, לדעת האם נותר הוא בצדקתו, האם עומד הוא בפי תוארו הרוחני, או שמא לא. רק כשנוכח לדעת כי בנו נשאר צדיק כמעיקרו, ולא נשתנה דיוקנו הרוחני, נחה דעתו ואמר: "אֲמוֹתָה הַפְּעָם". אלה דברי "אור החיים":

ודבר ידוע הוא כי הצדיקים יחפצו בהיעדר הבן בהיותו "בן מביש". ומה גם יעקב הצדיק, אשר על כן לא הייתה שמחתו שלמה מספק זה (= שמא יוסף הרשיע, ח"ו), עד "וירא אליו" והכיר בו בפניו, כי הכרת הפנים תענה באיש. וכמו כן, מצינו לצדיקים שלמים וכן רבים שהכירו ברושם הפנים מעשה אדם. ומכל שכן יעקב אבינו שיכיר. לזה, כשהכיר בו, אמר אליו: "אמותה הפעם", פרוש: "הפעם הזאת בראיתך, ולא מקודם כשנתבשרתי". והטעם: "אחרי ראותי את פניך, והכרתי בהם שעודך חי!", פירוש: צדיק כמקודם, "ולא נשתנה דיוקן מכמות שהיה, אלא עודך חי", כי הצדיקים קרויים חיים, ונכון (רבינו

במהלך פרשתנו מתוודע יוסף אל האחים. לאחר ההתוודעות הדרמטית והקול הנשמע בכל בית פרעה, המשימה הבאה היא העברת המסר הלא פשוט הזה ליעקב הזקן, בצורה שיוכל לעמוד בה. ואכן, עפ"י המדרש, שרח בת אשר היא זו שנוטלת על עצמה את העברת המסר הזה בצורה שירית מעודנת (מדרש הגדול, ויגש, מ"ה, כ"ו).

כאשר יעקב מפנים את העובדה ש"עוד יוסף חי", שבה אליו רוח קודשו, וכשהוא זוכה לראות את פניו של יוסף הצדיק, בנו אהובו, ונוכח לדעת שהוא חי לא רק ברמה הפיזית, כי אם גם ברמה הרוחנית-דתית, הוא כביכול מייחל למותו שלו, באומרו: "אֲמוֹתָה הַפְּעָם, אַחֲרֵי רְאוּתִי אֶת פְּנֵיךָ כִּי עוֹדְךָ חַי" (בר' מו:ל). ונשאלת השאלה: מה פשרה של משאלה זו? והאם יש להבין את דברי יעקב כייחול? כמי שמבקש את מותו? אונקלוס תרגם (שם): "אלו אנא מית זמנא הדא, מנחם אנא, בתר דחזיתי ית אפיק, ארי עד כען את קים!" ותרגומו: אלו אני מת הפעם הזאת, יש לי נחמה, אחרי שראיתי את פניך, שעודך חי.

המדרש מתייחס לאמירה זו בממד אחר, עמוק יותר (תנחומא ויגש, ט):

למה אמר: "אֲמוֹתָה הַפְּעָם"? אמר: "כשבאו בניי ואמרו לי יוסף מת, הייתי אומר שאני מת שתי פעמים. עכשיו שראיתי אותך חי, מבושר אני, שאיני מת אלא עכשיו בלבד! לכן אמר: "אֲמוֹתָה הַפְּעָם".

* ד"ר יוסף אלישע, מרצה במכללת "אורות ישראל", רחובות.

** המאמר מוקדש בהערכה רבה לידידי היקר, ר' יעקב ממון, גבאי בית הכנסת "גור אריה", טבריה.

נזק, חס ושלום. לשון אחר: סימן זה היה מסור בידו מפי הגבורה, שאם לא ימות אחד מבניו בחייו, הרי "ברית השבטים" שהבטיחו עליה ה' יתברך עומדת לעד, וכך ייבנה בית ישראל לדורות. אך אם חלילה יאבד אחד מהם, הרי ש"נפרצה ברית השבטים", ומשמעות הדבר היא שיעקב אבינו איבד ואף החמיץ את הקמת כללות ישראל. והנה, לכאורה, נטרף אחד מהן, הלוא הוא יוסף הצדיק, ויעקב אבינו חשש שמא "נפרצה ברית השבטים" (ילקוט שמעוני לפרשת וישב, סימן קמ"ג), ואמר: "שמא לא זכיתי בהן, ואני מת בשני עולמות!", "בעולם הזה ולעולם הבא" (רש"י, מו:ל).

המדרש ממשיך ואומר: "לא רצה יעקב לישא אשה ולהוליד בן מפני שבועתו של לבן" "ואם תקח נשים על בנותי" (ילקוט שמעוני, שם). כלומר, משום שהתחייב יעקב ללבן שלא יישא נשים נוספות. ולכן, בראותו את כתונת יוסף המוכתמת בדם – "וַיִּמְאֵן לְהִתְנַחֵם" (בר' לז:לה) בשום פנים ואופן! כלומר, היה פה לא רק אבל בממד השכול הפרטי-אישי, שגם הוא נורא ואיום כשלעצמו, אלא תחושה של החמצת הייעוד, והיעדר התכלית של הקמת האומה הישראלית ובניינה, שהיא ייעודו בעולם. את זה יעקב לא היה יכול לשאת, ואלמלא שגלגל ה' יתברך את פגישתם של יעקב ויוסף בנו לאחר עשרים ושנים שנה של אבל, היה יעקב נותר באבלו עד יום מותו.

ועוד, מחבר ה"תנא דבי אליהו" הקשה ואף יישב בעניין אבלו של יעקב: "וכי על יוסף היה בוכה?", כלומר, אם כל האבל רק מצדו, היה צריך כבר להתנחם. "אלא אמר (יעקב): "שמא נתחייבתי על שנשאתי שתי אחיות? או שמא נהניתי מממונו של לבן ושל שכם, ובטלה הברית שכרת לי הקדוש ברוך הוא?". אלה היו, אפוא, חששותיו האמיתיים של יעקב, אשר הטרידוהו בסתר לבו, שמא החטא גרם ונפרצה הברית. כשפגש ביוסף הצדיק ידע שלא נפרצה הברית, וגם הושגה התכלית. "וכשראה הקדוש ברוך הוא, כך, מיד נתגלגלו רחמיו של הקדוש ברוך הוא ונתן ליעקב עוד שבע עשרה שנה סמוך לזקנותו, טובות מעין העולם הבא" (הרב חיים ישעיה הכהן, תנא דבי אליהו, פרק ה, דף כ"ט).

חיים בן עטר, האור החיים הקדוש, פרשת וישב, פס' ל).

כפי שניתן להתרשם מהמובאה הזו, ה"אור החיים" מבסס את דעתו על המילה "פניך", כלומר, עיקר שמחתו של יעקב בראותו את יוסף לא הייתה רק ברמה האנושית, כי אם גם ובעיקר ברמה הרוחנית-דתית. כך, כשחזה יעקב, שהיה בקי בחוכמת הפרצוף, בפניו של בנו, הוא הִרְאָה וגם נוכח לדעת שבנו יוסף הצדיק אינו "בן מְבִישׁ", וכפי שהסביר רש"י על הפסוק בשמות מִשְׁמָה דְגַמְרָא בכמה מקומות על הפסוק: "וַיֹּסֵף הָיָה בְּמִצְרַיִם" (שמ' א:ה) – שנותר עומד בצדקו כאשר היה בתחילה, וטובה אחריתו אף יותר מראשיתו. שכן, כאשר נתעלה וישב על כיסא מלכותו, ובכל זאת לא חטא, נתקדש יותר ויותר באמצעות כל הניסיונות אשר עברו עליו (וראו גם דברי "אור החיים", וישב, ל"ז, ז).

פגישה זו נתאפשרה רק אחרי שני עשורים תמימים ויותר, שבהם אבינו יעקב מתאבל רבות על בנו וממאן להתנחם. ונשאלת השאלה: מדוע סירב יעקב להתנחם על מות בנו? והלוא כלל גדול יש בידנו שאין רפואה כרפואת הזמן! שכן הזמן הוא המרפא לכל דבר ועניין, יהא קשה ככל שיהיה! מה גם שבאו כל בניו ובנותיו לנחמו, אך אבינו יעקב נותר בצערו שלא דעך, באותה עוצמה כברגע הראשון. מדוע? והלוא זה מצב לא טבעי!

גם האלשיך הקדוש הקשה על הפסוק: "וַיִּקְמוּ כָל בְּנָיו וְכָל בְּנֹתָיו לְנַחֵמוֹ, וַיִּמְאֵן לְהִתְנַחֵם" (בר' לז:לה). מדוע נאמר בלשון מכלילה? אלא שיש כאן הדגשה כמותית; השבטים באו כולם ביחד, כל בני המשפחה, על מנת לצייר בעיני יעקב את המלאות, כאומרים לו: הנה, ראה כמה בניים וכמה בנות יש לך! הנה, יש לך המשכיות! אל לך להתאבל עד אין קץ! אך יעקב מסרב לקבל את הניחומים הללו, והוא מכריז: "כִּי אֶרְדָּ אֶל בְּנֵי אָבִי שְׂאֵלָה", ומבכה את בנו. זאת משום שהיה מודע לכך שהוא הוא זה אשר נבחר להוליד שנים עשר שבטי יה ולהקים את בית ישראל, שהרי הקב"ה בכבודו ובעצמו הבטיחו על שנים עשר השבטים (תנחומא, וישב, ט). הוא ידע שהוא מופקד עליהם, מעבר להורתם ולידתם גם על שלומם וטובתם כל ימיו, שלא יארע להם שום

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

 [הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן](#)
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: פרופ' יוסף עופר
עורכת לשון: רחל הכהן שיף